

Til
Helse- og omsorgsdepartementet
postmottak@hod.dep.no

Vår dato: 17. desember 21

Deres dato: 08.09.2021

Vår referanse:

Deres referanse: 21/3839

Høring - Forslag til endringer i matloven og kosmetikklova (behandling av personopplysninger mm.)

Vi vil først takke for muligheten til å kunne komme med innspill til høringen. Vi beklager at vi ikke rakk fristen til 10. desember, men sender etter avtale med Sandra Lárudóttir Gjernes, et litt forsinket høringssvar.

Vårt innspill er til foreslåtte endringer av Matlovens §§ 13, 14 og 27a. Vi har ingen merknader til øvrige foreslåtte endringer.

Vi er enige i at Mattilsynet spiller en viktig rolle i oppklaring av næringsmiddelbårne sykdommer, men vi er uenige i behovet for at Mattilsynet skal kunne ta seg inn i private hjem uten samtykke for å kunne oppklare utbrudd.

Om matloven §13 og §14

Departementet foreslår endringer av §§ 13 og 14 med begrunnelsen at *departementet anser det som nødvendig at disse bestemmelsene også gir Mattilsynet de samme virkemidlene [som for plante- og dyrehelse] ved behov for oppklaring av utbrudd av alvorlig sykdom som kan skyldes næringsmidler.*

Dette betyr at inspektører uanmeldt og uten samtykke kan ta seg inn hos folk og lete seg gjennom kjøleskap, fryserer, kjellere, kjøkkenskap, avfallsdunker og andre steder hvor det oppbevares mat og matrester. Betingelsen forslaget stiller, er at det må være *«behov for at tilsynet kan foreta nødvendige undersøkelser for å følge mistanke om sykdom».*

Vi mener at departementet her glemmer en vesentlig forskjell mellom konsekvensene av sykdomsutbrudd knyttet til plante- eller dyrehelse kontra næringsmiddelbårne utbrudd i forhold til videre spredningspotensiale kontra det å drive smitteoppsporing knyttet til næringsmidler. Der smittsom sykdom i privat husholdning blant dyr eller planter kan spre seg videre til resten av de respektive populasjonene, og situasjonen muligens komme ute av kontroll, vil næringsmiddelbåren sykdom ikke på samme måte ha potensiale til å spre seg videre ut i samfunnet. Risikoen for spredning av

næringsmiddelbåren sykdom vil begrense seg til konsumet av det kontaminerte produktet.

På samme måte vil virksomheters plikt til å gi Mattilsynet adgang til sine steder og å avgi nødvendige prøver eller resultater kunne stoppe fortsatt spredning i de tilfeller en virksomhet ikke etterlever sine forpliktelser til å produsere trygg mat, i de teoretiske tilfeller hvor virksomheten er blitt oppmerksom på at deres produkter er knyttet til et sykdomsutbrudd, uten at de håndterer problemet og nekter å samarbeide med Mattilsynet.

Departementet forsøker å avgrense plikter for private til at dette ikke skal være ethvert sykdomstilfelle hvor hjemmelen skal tas i bruk, men knyttes opp til alvorlig sykdom. I høringsbrevet står at alvorlig sykdom vil være sykdom som er definert som allmenfarlig etter smittevernloven, men kan også dekke over andre sykdommer som kan anses alvorlige på grunn av stor smittsomhet.

Vi vil i den forbindelse minne om at en av de vanligste og mest smittsomme sykdommer forbundet med næringsmidler er norovirus. Denne er nevnt på FHI sine nettsider i forbindelse med sykdomsutbrudd og er svært smittsom, men sjelden spesielt farlig. Avgrensningen synes derfor utilstrekkelig utredet i henhold til kravet i utredningsinstruksen. Departementet nevner dyre- og plantesykdommer som analogi til hva det foreslår for sykdommer på mennesker, men det er grunn til å understreke at når det gjelder hjemler knyttet til dyre- og plantesykdommer, er disse klart begrenset til spesifikke alvorlige sykdommer listet i eget regelverk.

Selv om det kan være kjekt med en slik hjemmel for Mattilsynet å kunne ta seg inn i private hjem og undersøke næringsmidler, i de antakelig få tilfeller Mattilsynet ikke får samtykke, så er det vår oppfatning at et slikt hjemmelsgrunnlag heller ikke er nødvendig for Mattilsynets arbeid. Ved et større utbrudd vil Mattilsynet trolig i lagt de fleste tilfeller få opplysninger nok til å kunne peile seg inn på årsaken, også selv om enkelte skulle motsette seg å gi tilgang til kjøleskap eller frysere. Vi minner også om E. coli-saken for noen år tilbake. Det er like relevant å få opplysninger om hva øvrige befolkningen **ikke** har blitt syke av. F.eks. ble kjøttdeig i første omgang stemplet som synderen, da alle syke hadde spist dette, uten at det ble tatt i betraktning at dette er noe "alle" spiser.

For alvorlige næringsmiddelbårne sykdommer som f.eks. listeriose kan i tillegg smitten ha skjedd på et langt tidligere tidspunkt, som gjør at næringsmiddelet ikke alltid vil være å finne i kjøleskapet. I tillegg har EFSA estimert at opp mot 1/3 sporadiske listeriose-tilfeller skyldes årsaker i forbrukerens eget hjem (f.eks. for varmt kjøleskap, konsum etter utgått dato mv). Å ta seg inn i et privat hjem for å lete etter mulig kontaminerte produkter til en som ikke kan gi sitt samtykke pga alvorlig listeriose vil derfor ikke nødvendigvis kunne bidra til å oppklare eller stoppe et utbrudd.

Vi mener derfor at det hverken er nødvendig med en slik utvidelse av hjemmelsgrunnlaget eller at tilgang til private hjem uten samtykke er et forholdsmessig

tiltak i forhold til hensikten (ta prøver av næringsmidler. Et slikt tiltak vil ha neglisjerbar effekt i sykdomsoppklaring i forhold til intervju og annen sporingsarbeid (f.eks. tilgang til supermarketers oversikt over innkjøpt foretatt av forbrukere), og følgelig heller ikke de foreslåtte endringer til §14. Selv ikke for vannboringer synes §14 nødvendig, siden drikkevannsforskriften medfører at private drikkevannsboringer nå defineres vannverkseiere som 2 eller flere boenheter (f.eks. enebolig med sokkelleilighet) som nytter samme vannkilde.

Vi savner dessuten en grundig vurdering av hvordan forslaget står seg opp mot grunnlovsbeskyttelsen av retten til respekt for boligen eller privatlivet. Departementet fremstiller forslaget som «noen presiseringer» i de lovbestemmelsene Mattilsynet benytter når de medvirker til smitteoppsporing og bekjempelse av sykdom, og anser det ikke som mer inngripende «å gå inn i privates eiendom og ta prøver av matvarer enn den nåværende adgangen til å ta prøver av privatpersoners dyr eller planter». Men det er snakk om mer enn «noen presiseringer». Når det gjelder dyr og planter er det dessuten en klar begrensning ved at dette bare gjelder spesifikke sykdommer listet i egne forskrifter.

Grunnloven § 102 sier: «*Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon. Husransakelse må ikke finne sted, unntatt i kriminelle tilfeller.*» Bestemmelsen verner mot at myndighetene foretar husransaker. Tradisjonelt har man ansett at myndighetene likevel kan kreve å utføre «forvaltningsmessige kontroller» for eksempel av et hus før myndighetene utsteder ferdigattest. Høyesterett har også godtatt at politiet kan kreve adgang etter våpenloven for å undersøke om våpen oppbevares forsvarlig.

En slik myndighet til kontroll uten forhåndsvarsling vil representere et betydelig inngrep i den private rettssfære. Forslaget har etter vår vurdering trolig vakt lite oppmerksomhet siden det er presentert under overskriften «Forslag til endringer i matloven og kosmetikklova (behandling av personopplysninger mm.)» De første ca. 20 sidene omhandler omtrent kun justeringer i forhold til konsekvenser av GDPR – en lov som forøvrig er blitt til for å beskytte personvernet, ved at personlige opplysninger kun kan registreres etter samtygge og strenge rutiner for at ikke disse opplysninger deles. Dette er en helt annen problemstilling enn at myndigheter skal kunne ta seg inn i private hjem og ransake for mulig kontaminerte næringsmidler uten samtygge. Å inneha næringsmidler som er kjøpt i fri handel, men som viser seg å kunne inneholde bakterier eller virus som kan være årsak til sykdom hos dem som eventuelt måtte spise det aktuelle næringsmidlet, kan vanskelig anses å være noe kriminelt.

Dersom Departementet mot formodning likevel finner det nødvendig med et slikt inngripende hjemmelsgrunnlag for Mattilsynet til å kunne ta seg inn i private hjem, foreslår vi at ordlyden endres til:

Videre har enhver tilsvarende plikt som virksomheter etter første til tredje ledd når det er nødvendig for å forebygge stoppe eller oppklare utbrudd av alvorlig sykdom hos mennesker som kan skyldes næringsmidler.

Vi mener at begrepet *forebygge* i denne sammenhengen blir feil. Forebygge knyttes ofte opp mot å hindre næringsmiddelet i utgangspunktet blir utrygt. Mattilsynet vil ikke kunne forebygge dette ved å ta seg inn i private hjem hvori det er oppstått et utbrudd med næringsmiddelbåren sykdom. Selv hvis Mattilsynet i oppklaringsarbeidet finner frem til næringsmidlet som forårsaket sykdom, vil den preventive effekten være begrenset. Forsinkelsen fra et produkt blir kjøpt, spist og sykdom oppstår vil for en stor del allerede være konsumert når resultatet av en undersøkelse forelegges. En sann forebyggende effekt vil være om Mattilsynet tar seg inn i private hjem for å kontrollere om kjøleskap holder temperaturer under 4°C, om det anvendes hygieniske rutiner under matlaging, om sopp som er sanket i skogen, er spiselige eller mat som næringsmiddelprodusenter kaller tilbake, blir kastet. Tilsvarende at det nye hjemmelsgrunnlag ikke skal omhandle *sykdommer og tilstander som kan sies å følge av feilaktig bruk av matvarene, som overvekt eller feilernæring*, så blir forebygging av alvorlig sykdom for inngripende. Formålet er at utbruddet skal oppklares, slik at myndighetene kan gå ut med advarsler til øvrige befolkning, i de tilfeller næringsmiddelprodusenten ikke selv igangsetter en tilbakekalling.

Følgelig må også forslaget til §13 nytt femte ledd lyde dersom det, mot formodning, skulle presenteres for Stortinget:

Videre har enhver tilsvarende plikt som virksomheter etter første til tredje ledd når det er nødvendig for å forebygge stoppe eller oppklare utbrudd av alvorlig sykdom hos mennesker som kan skyldes næringsmidler.

Om forslaget til ny § 27 a

I høringsnotatet foreslås at §27 a lyde:

§ 27 a Mattilsynets oppgaver knyttet til forhold som kan gi alvorlig sykdom hos mennesker

Mattilsynet skal ha sin oppmerksomhet rettet mot forhold knyttet til lovens virkeområde som kan gi alvorlig sykdom hos mennesker, og bidra til forebygging, oppklaring og håndtering av slike sykdommer, eventuelt i samarbeid med helsemyndighetene.

Ordlyden er svært vid, og selv om den isolert sett kan framstå som nøytral knyttet opp til matlovens virkeområde, så går den svært langt i å tillegge Mattilsynet et ansvar for håndtering av sykdom hos mennesker. Etter vårt syn innebærer dette en dreining av fokus bort fra maten – at den skal være trygg – og over på sykdomsbekjempelse. Som nevnt er Mattilsynets rolle relatert til sykdom hos mennesker vesensforskjellig fra sykdom hos dyr og planter. Vi mener det er vanskelig å forstå rekkevidden av den foreslåtte bestemmelsen. Hva innebærer det å "ha sin oppmerksomhet rettet mot"? Dersom dens virkeområde først og fremst er relatert til Mattilsynets rolle i håndtering av

konkrete hendelser, så mener vi at bestemmelsen bør omhandle bidrag til oppklaring av sykdom og alltid i samarbeid med helsemyndighetene. Dette i motsetning til Mattilsynets øvrige aktiviteter for å sikre trygg mat jf. regelverksarbeid, veiledning og tilsyn.

Departementet begrunner forslaget som følger:

"Departementet vurderer imidlertid at det er hensiktsmessig med en selvstendig bestemmelse i matloven fordi denne loven bør regulere forhold som har med næringsmidler å gjøre. Forslaget går også lenger enn smittevernloven § 4-10 ved at det også omfatter sykdommer som ikke er smittsomme. Forslaget vil etter departementets mening bidra til et helhetlig regelverk for matområdet og bedre forutberegnelighet for pliktsubjekter og forvaltningen, samt en tydeligere ansvarsbeskrivelse for relevant tilsynsmyndighet på matområdet."

Det ser ut som forslaget legger opp til en dobbelthjemling i grensesnittet mellom matloven og smittevernloven uten at konsekvensene er utredet bl.a. hva dette betyr når det gjelder grensesnittet mellom de respektive forvaltningsmyndighetene. Det er heller ikke utredet hva forslaget om å utvide sykdomsbegrepet til også å gjelde ikke-smittsomme sykdommer, vil innebære hverken relatert til § 27, § 13 eller § 14. Skal Mattilsynet ha hjemmel til private hjem uten samtykke for å sjekke om konsentrasjonen av miljøgifter er over tillatte grenser i produkter av villfanget fisk? Visse miljøgifter kan være årsak til kreft som må anses som en alvorlig sykdom. Hvordan blir dette å forstå i forhold til forslaget og hva er konsekvensene?

Vi vil poengtere at vi mener at det ikke er behov for en slik hjemmel for at Mattilsynet skal kunne utføre en viktig oppgave i forbindelse med oppklaring av næringsmiddelbårne sykdomsutbrudd.

Vennlig hilsen
Sjømat Norge

Henrik Stenwig
Direktør Miljø og helse